

Berättelser längs Jämt–Norgevägen

Gällö

Namnet Gällö tror man kommer från byn Gällön. Från början var Gällön namnet på den ö i Revsundssjön som nu heter Storön. Kanske var det det fornsvenska ordet för ofruktbar, gælder som gav Gällö sitt namn. Det kanske var svårt att odla något på ön eller också var det dålig fiske-lycka där. En annan förklaring är att namnet kommer från ordet gield, en avgift som skulle betalas när man skulle över sundet.

Arnljot Gelline

Arnljot Gelline var en viking från Gällö i Jämtland. Man kan läsa om honom i Olav den heliges saga. Där får man veta att Arnljot var från en högättad (fin, rik) släkt men att han var fredlös. Om man var fredlös hade man dömts för något brott och straffet innebar att vem som helst hade rätt att döda den dömden. Man vet inte vilket brott Arnljot hade begått.

När Olav med sin här passerade Jämtland på väg till Norge för att återta sitt rike följde Arnljot med. Från Olav fick han höra talas om kristendomen och lät sig döpas till den kristna tron. I slaget vid Stiklastad i Norge stupade både Olav och Arnljot år 1030.

Det berättas om Arnljot att han var ovanligt högväxt och att han hade ett stort, vackert hår. Det finns många berättelser om Arnljot i den isländska sagan, Olav den heliges saga. En handlar om Torudd som var den norske kungens skattekrävare. Torudd hade besökt tinget på Frösön för att inkräva skatt. Men jämtarna ville inte betala skatt till den norske kungen utan tog Torudd och hans följeslagare till fånga. De kunde fly och fick skydd i en stuga i västra Jämtland. Mannen och kvinnan som bodde i stugan erbjöd dem att stanna över natten.

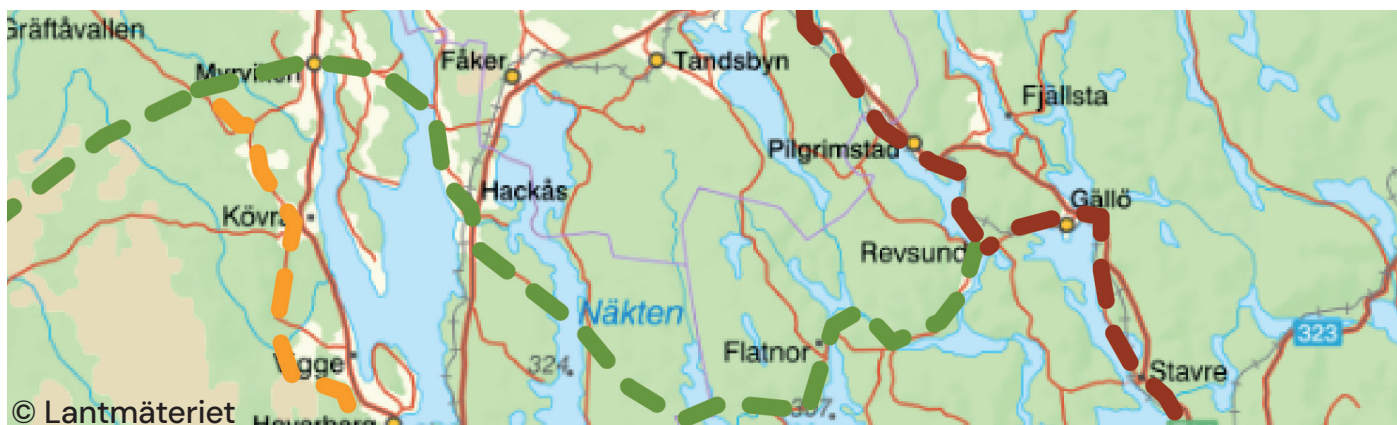
På kvällen kom en man så stor att Torudd aldrig sett något liknande. Han hade fina kläder och såg ståtlig ut. Torudd hörde att han kallades Arnljot Gelline och att husfrun var hans syster.

På morgonen väckte Arnljot dem och bad dem göra sig redo för färden mot Norge. Han skulle följa med dem en bit. De fick frukost och skidor och började åka. Arnljots skidor var både bredare och längre och så fort han satt staven i marken så var han långt före. Han inväntade dem och bad dem kliva upp på hans skidor. Torudd ställde sig närmast och höll Arnljot i bältet, medföljaren ställde sig bakom och höll tag i Torudd. Arnljot åkte lika fort som när han var ensam på skidorna.

På kvällen kom de till ett övernattningsställe, de gjorde upp eld och lagade mat. Arnljot tog fram ett silverfat att lägga maten på. Nästa morgon vände Arnljot tillbaka och bad dem hälsa konung Olav med orden "Han är den man jag helst av alla vill möta". Han skickade också med dem silverfatet som gåva till Olav.

*Frithiof Strömberg spelade huvudrollen i Peterson-Bergers opera Arnljot när den sattes upp på Kungliga Operan 1910.
Foto: Atelier Jaeger*

Revsund

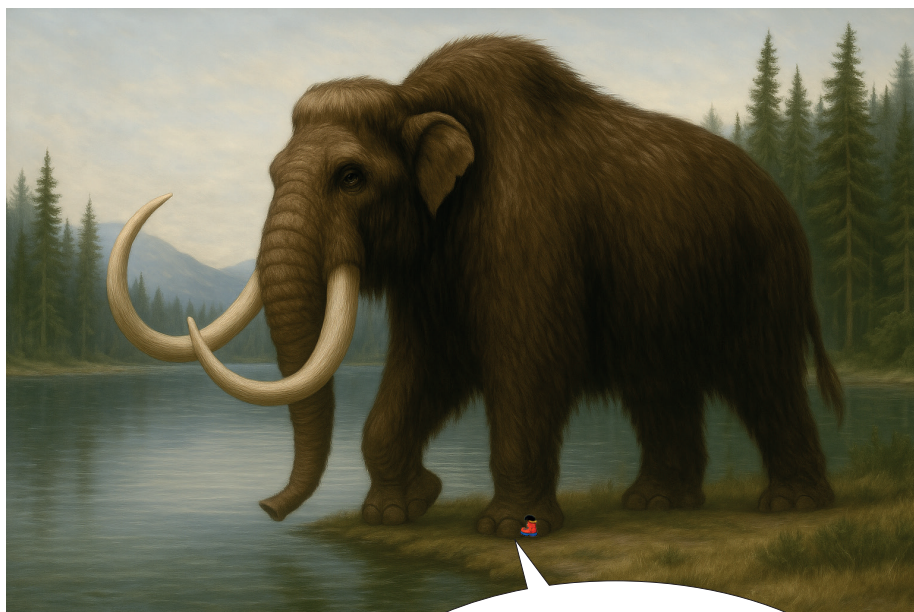
Vad namnet Revsund betyder har flera olika förklaringar. Först skrevs namnet Ropsundum vilket man tror betydde sundet där man ropar efter en båt som kan ta en över sundet. Senare blev det Revsund eller Rävsund och det tror man kommer från att räv även var ett mansnamn, Rävs sund.

Mammuten vid Revsundssjön

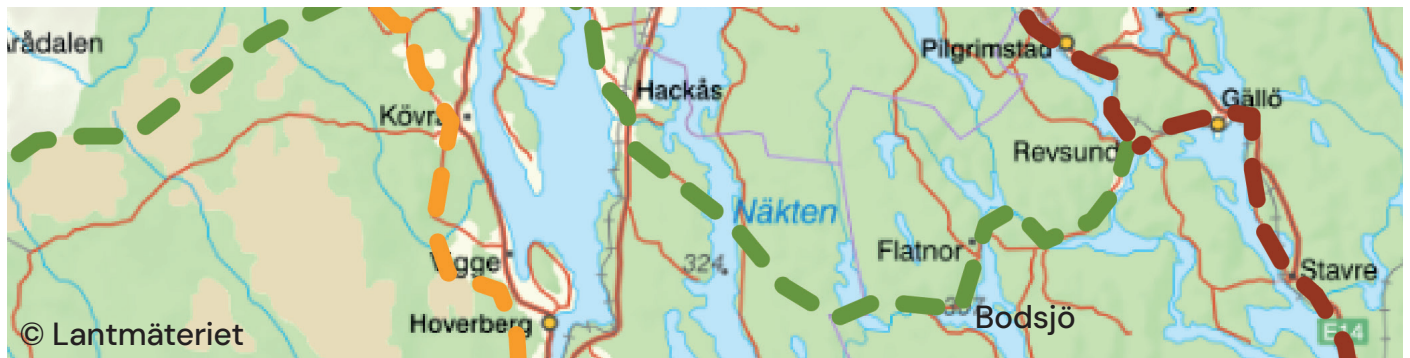
Mammuten var ett elefant-liknande djur med stora betar som fanns för länge sedan. Man tror att den sista mammuten försvann för 4000 år sedan. Det största fyndet av mammutben i Norden gjordes 1944 när man skulle lasta sand och grus från ett grustag på en plats nära där Hållborgsån flyter ut i Revsundssjön.

Man hittade nio skelettdelar och tänder. Ett av fynden var ett lårben som var 116 centimeter långt.

Fynden tyder på att mammutar levde i området för omkring 50 000 år sedan. Då hade inlandsisen, tillfälligtvis, dragit sig tillbaka och det kalla klimatet blev mildare. Nu kunde växter, som mammuten ville beta, växa i det varma klimatet.

Oj vad stor den är! Jag är till och med mindre än mammutens tånagel! Gaamuk, var är du? Akta så inte mammuten trampar på dig!

Bodsjö

Namnet Bodsjö kommer troligen från ordet bod, litet förråd, Det är troligt att det fanns bodar vid sjön men man vet inte vad de användes till, kanske fiske, jakt, slåtter eller något annat.

Boddas bönhus

Nära Bodsjö kyrka kan man se Boddas bönhus från år 1291. Bönhuset är ett av norra Europas äldsta bevarade trähus. Huset flyttades 1912 från Bodsjöbyn till sin nuvarande plats vid kyrkan. Enligt en sägen byggdes bönhuset i Bodsjö av en norsk kvinna som hette Bodda. Hon sägs ha tvingats från sin gård i Norge med sina söner och slagit sig ner i Bodsjö. Där lät hon bygga det lilla bönhuset som blev det första kristna kapellet. Det är enligt sägnen Bodda som givit sjön och orten namnet Bodsjö. Idag finns det ett nytt, likadant bönhus nära kyrkan och Bodsjö har nu två Boddas bönhus, ett nytt och ett gammalt. Det gamla används inte längre som gudstjänstlokal.

Hackås

Namnet Hackås har två delar, hack och ås. Hack kommer från ordet haka som betyder något som sticker ut och ås är en långsträckt höjd. Troligen har landskapet förändrats sedan den tid då orten fick sitt namn så vi kan idag inte se någon tydlig ås med en utskjutande del.

Draken i Hackås kyrka

Hackås kyrka byggd på 1100-talet har många väggmålningar från olika århundraden. Äldst är den som visar hur Heliga Margareta torteras och dör för sin tro, målad i absiden på 1270-talet. Den är norra Sveriges äldsta kända kalkmålning.

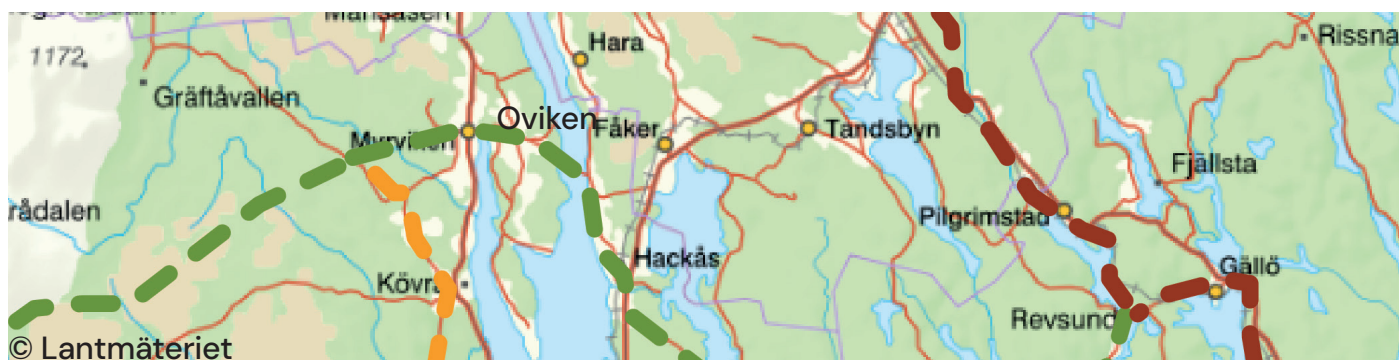
År 2024 rapporterade Annabell Fogelberg om tidig graffiti i Hackås kyrka. Hon har noga studerat väggarna bland annat med hjälp av en speciell belysning som kallas släpljus. Det finns ristningar från två tidsperioder, 1100-tal och 1600-tal. Från 1100-talet kan man bland annat se en drake, en häst och ett lejon. Från 1600-talet kan man se människofigurer, kors och olika sifferkombinationer.

De äldsta ristningarna är med all säkerhet gjorda av prästen eftersom det bara var prästen som då fick vara i den del av kyrkan där graffitin finns. Vem som gjort 1600-talsristningarna är mera osäkert eftersom flera än prästen nu kunde röra sig fritt i kyrkan. Ristningarna kan vara svåra att få syn på men med en stark lampa riktad nära och rakt mot väggen kan man söka sig fram till dem.

En ristning i Hackås kyrka.

Oviken

Namnet Oviken har två delar, o och viken. Viken är den innersta delen av Myrviken i Storsjön och man tror att O kommer från det gamla ordet odh som betyder liten fisk eller fiskyngel.

De sörjande asparna

Längs vägen mellan Botåsen och Sölvbacken på väg mot Myssjönäset stod tidigare tre speciella träd. Det var aspar och det speciella var att de aldrig fällde sina löv utan löven satt kvar hela vintern. Enligt en gammal sägen sörjde de tre asparna en man som blev rånad och mördad under trädens grenar en kall höstnatt 1838. Sedan dess har träden inte fällt sina löv på hösten utan de har hängt kvar och rasslat i vinterblåsten och påmint om den hemska händelsen 1838. Träden var en botanisk sensation som också lockade turister till platsen.

Nu är asparna nedhuggna men kanske kan några av de småaspar som växer i närheten ersätta de sörjande asparna som en påminnelse om de märkvärdiga träden.

Jämtlands första skola

Vid hembygdsgården i Oviken finns en minnessten över Jämtlands första barnaskola. År 1645 blev landskapet Jämtland svenskt efter att ha varit en del av Danmark-Norge sedan 1100-talet. De styrande i Jämtland tyckte nu att det var viktigt att jämtarna lärde sig svenska och de skulle sluta att skicka sina söner till Trondheims katedralskola. Det behövdes en skola i Jämtland och 1651 startades en barnaskola i Oviken.

Trots namnet barnaskola fick inte alla barn gå i skolan i Oviken. Flickor var inte välkomna och de flesta eleverna var söner till präster eller andra som hade råd att betala för sina barns skolgång. Eleverna gick två år i skolan och ämnena var läsning och skrivning på svenska och latin samt kristendom och matematik.

När man senare ville göra om barnaskolan till trivialskola blev det en dragkamp mellan Oviken och Frösön. Segrade gjorde Frösön och 1677 startade den nya skolan.

Johan Bredman – från Oviken mot rymden

En oljemålning av Bredman. Foto: Okänd

Johan Bredman lärde sig tidigt att läsa i bibeln och ställde många frågor till sina föräldrar. Han frågade till exempel hur länge världen hade funnits före Jesu födelse. Hans far gav en matematisk förklaring som gjorde Johan Bredman intresserad av matematik och han ville att fadern skulle lära honom matematikens grunder. Så småningom blev Johan Bredman professor i astronomi och även rektor för Uppsala universitet. Astronomi är vetenskapen om himlakropparna och universum.

Johan Bredman föddes i Fjösåsen år 1770. På den tiden gick bara ett fåtal barn i skolan och i Jämtland fanns endast en skola, Trivialskolan på Frösön. Johans pappa var furir och hade därför råd att betala för mat och boende vid skolan där pojkarna bodde hela terminerna. I sex och ett halvt år gick Johan i skolan på Frösön. Det var en hård tid då mycket mobbing förekom och äldre elever styrde och bestraffade de yngre. När Johan blev äldre lyckades han få stopp på de äldres rätt att styra över de yngre. De flesta som gick i skolan skulle bli präster och de ämnen man studerade var latin, grekiska och kristendomskunskap.

När skolan på Frösön var avklarad flyttade Johan Bredman till Härnösand för att gå på gymnasiet. Gymnasieskolan i Härnösand var på den tiden den enda gymnasieskolan norr om Uppsala. Han stannade i 3 år innan han begav sig till Uppsala för att studera vid universitetet.

Under sina första universitetsår tvingades Bredman att bo i Södermanland, långt från skolorna i Uppsala. För att ha råd att studera bodde han i en familj och undervisade två söner mot mat och bostad och en liten ersättning i pengar.

Målet med studierna var att bli präst men Johan Bredman tvekade och så småningom valde han matematiken och astronomin som ämnen och blev kvar i Uppsala som en mycket omtyckt lärare vid universitetet.

Johan Bredman var 1811 – 1841 professor i astronomi och under den tiden skrev han också en omtyckt lärobok. Under tre perioder var Johan Bredman rektor för Uppsala universitet. 1859 begravdes Johan Bredman i Uppsala. Han hade då testamenterat pengar till stipendier för studenter från Härnösands eller Luleå stift. Pengarna skulle ge ekonomisk hjälp under studietiden. Än idag kan man söka pengar från J Bredmans stipendiestiftelse. Testamentssumman var 10 000 kr, idag finns i stiftelsen över 2 miljoner kronor.

I Uppsala finns en gata uppkallad efter Johan Bredman. Bredmansgatan ligger i närheten av universitetet.

Billsåsen

Namnet Billsåsen har två delar, bill och åsen sammansatta med ett s mellan orden. Bill syftar troligen på det fornsvenska ordet bildr som är den vassa skivan på en plog och den andra delen kommer från den långsträckt höjd som Billsåsberget är en del av. En sådan långsträckt höjd kallas en ås. Bill kan också komma från ett gammalt mansnamn, Bildr, och betydelsen skulle då vara Bildrs ås.

Rastplats

Byn Billsåsen ligger på vägen mellan gårdarna i Oviken och deras fäbodarna i fjällvärlden. Pilgrimsvägen genom byn var länge den naturliga vägen att ta när korna skulle drivas mot sommarbetet i fjällen. Både människor och djur behövde vila och då låg Billsåsen på lagom avstånd mellan starten i Oviken och målet vid de olika fäbodarna. I Billsåsen slutade också den väg som man kunde ta med häst och kärra. Därför var man tvungen att stanna i byn för att lasta om till häst med klövjesadel. I byn fanns ett café där man i slutet av 1800-talet kunde få en kopp kaffe för 5 öre. Det fanns även en affär där man kunde köpa med sig varor för den fortsatta vandringen mot fjällen.

Billsåsen blev också en naturlig plats för en stunds vila för de många vandrarna längs pilgrimsleden på väg mot Trondheim.

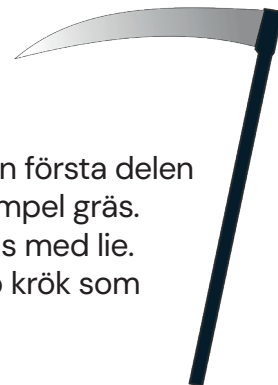

I utkanten av byn låg i början av 1900-talet en samling hus där en grupp som kallades resandefolk bodde. De odlade jorden men reste också runt mellan gårdarna och arbetade som plåtslagare, förtennare, hästhandlare, kvastbindare och kopparslagare. (Läs mer om resandefolk och romer på sida 35.)

Foto: Nils Thomasson, Åre / Jamtlis fotosamlingar

Ljåbodarna

Namnet Ljåbodarnas andra del, bodarna, betyder små enkla hus eller förråd. Den första delen ljå är det jämtländska ordet för lie, redskap som används för att skära av till exempel gräs. Namnet kommer troligen från att Ljåbuan hade gott om gräs som måste skördas med lie. En annan förklaring är att ljå kommer från bäcken som vid bodarna har en skarp krök som påminner om en lie.

Hotellet vid fjället

Vid Ljåbodarna i Oviksfjällen finns ett hotell som inte många känner till. Hotellet fungerar inte längre som hotell men huset finns kvar och är i dag ett byggnadsminne, det vill säga en byggnad som är värd att bevara.

Ljåbodarna ligger i ett område där det vissa år finns oerhörda mängder hjortron. Lars Bergqvist, handlare i Västnor, förstod att här fanns möjligheter till stora affärer. Mellan åren 1934 till 1956 köpte han bär från plockarna och sålde kaffe, socker, snus och salt till dem. Bergqvist lät också bygga ett hus med två rum. I huset fanns rader av sängar och bärplockarna kunde 1935 hyra en sängplats för 25 öre per natt. Senare höjdes priset och på 1950-talet kostade en natt 1 krona. Huset kallades Hotell Myltan och området runt omkring Myltplockarstan.

Under goda hjortronår kunde flitiga plockare tjäna mycket pengar på bärplockningen. Det berättas att bärplockare på några få veckor kunde tjäna lika mycket som en skogshuggare kunde tjäna på en hel vinters arbete.

Foto: Pixabay.

Hjortron

Hjortronet är en lågväxande ört som tillhör hallonsläktet. Hjortronets frukt kallas vanligen för bär men består egentligen av flera stenfrukter.

Hjortronen växer på fuktiga marker i hela Sverige utom på Öland. Plantan tål sträng köld, ner mot -40 grader men blomman är känslig för frost och en kall natt under blomningsperioden kan förstöra möjligheten för kommande bärskörd.

Bladen är fem – sjuflikiga med såglik kanter. Den vita blomman sitter oftast ensam och han- och honblommor sitter på varsina växter. Frukten är från början röd och hård men blir när den mognar gulare, mjukare och saftigare.

Hjortronet är rikt på C-vitamin och används framför allt till sylt. Glass med varm hjortronsylt är en delikatess. Bladen kan användas till te.

Mylta är det jämtländska namnet på hjortron som har många olika namn beroende på var i Sverige de växer.

Storsjö kapell

Namnet Storsjö kapell talar om att orten ligger vid en stor sjö och tillägget kapell att det finns ett kapell. Tillägget kapell lades till för att skilja orten från alla andra orter som heter Storsjö.

Arkeologiska utgrävningar

Vid Krankmårtenhögen i Storsjö kapell finns ett litet men mycket intressant gravfält från järnåldern. Gravfältet höll nästan på att bli fyllning vid ett dammbygge men några historieintresserade ordsbor såg till att stoppa detta och somrarna 1963/64 gjordes omfattande arkeologiska utgrävningar på platsen.

Arkeologerna hittade tre olika delar av fynd, ett gravfält med ett 30-tal gravar, en stenåldersbo-plats med eldstäder och stenredskap samt en nedgrävd samling verktyg och vapen av järn. Det sägs att en same med namnet Krankmårten begravdes på platsen som sedan fick hans namn.

Bengt Lindström

Med tavlor som sålts för över 200 000 kronor är konstnären Bengt Lindström känd långt utanför Sveriges gränser. Han har också gjort det som sägs vara Sveriges största konstverk, en skulptur i form av ett Y. Det var Västernorrlands länsbokstav och Y:et står utanför Sundsvall, nära Timrå.

Bengt Lindström föddes 1925 i Storsjö kapell men flyttade senare till Härnösand och så småningom till Stockholm. 1948 flyttade han till Paris där han gick i flera konstkolor. Sin första utställning i Sverige hade Bengt Lindström 1954.

År 2004 flyttade Bengt Lindström hem till Sverige och bodde i Essvik till sin död år 2008. I Storsjö kapell finns ett Bengt Lindström-sällskap vars uppgift är att sprida kunskap och intresse för konstnären, hans konst och hans födelseplats.

I Östersund finns Bengt Lindströms konstverk Tors hammare.

Ljungdalen

Byn Ljungdalen har fått sitt namn från älven Ljungan som flyter genom den dal där byn ligger. Ordet Ljungan har inte med växten ljung att göra utan kommer troligen från det gamla ordet ljunga som betyder att röra sig snabbt eller slingrande.

Flatruetvägen

Från Ljungdalen sträcker sig Flatruetvägen över fjället Flatruet till Funäsdalen. Vägen är Sveriges högst belägna landsväg och når som högst 975 meter över havet. Om vädret är dåligt stängs landsvägen för biltrafik och på vintern är vägen alltid stängd på natten. Om man vill åka Flatruetvägen så bör man först kontrollera om den är öppen, det gör man hos Trafikverket.

Dvärgröding

Dvärgrödingen är ett exempel på glacialrelikter, det vill säga arter som överlevde istiden. De lever i mycket orörd och stabil fjällmiljö.

I en tjärn i Fiskhålsgraven, en ravin vid Flatruet, finns ett känt bestånd av dvärgrödingar. De har troligen funnits där sedan inlandsisen drog sig tillbaka för cirka 9000 år sedan.

Dvärgrödingen blir inte större än 10 – 12 cm, den växer långsamt och det beror troligen på att den anpassat sig till miljön där den lever och att det där inte finns så mycket föda. En vanlig röding kan bli upp mot 1 m lång.

Den lilla dvärgrödingen i Fiskhålsgraven är fridlyst och det är viktigt att inte störa eller försöka fånga den.

Fiskhålsgraven. Foto: Jonny Hansson

Så släpptes myggorna ut i världen

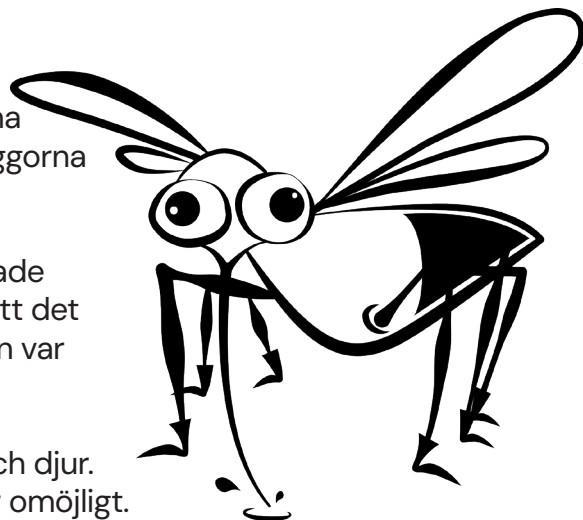
En samisk sägen

För mycket länge sedan skapade Jupmele (Gud) myggorna och stoppade dem i en stor säck. Någon måste se till myggorna så en samekvinna fick säcken för att vakta den.

Myggorna surrade och gnällde i säcken och till slut tröttnade kvinnan. Hon öppnade säcken för att släppa ut några så att det skulle bli lite lugnare. Men när myggorna märkte att säcken var öppen så smet varenda en ut.

Myggsvärmen yrde omkring och stack både människor och djur. Kvinnan sprang runt och försökte fånga dem, men det var omöjligt.

Jupmele förstod från början att kvinnan skulle tröttna på myggsången och visste därför att även myggorna skulle få komma ut i världen.

Varför blir det myggår?

En del år blir det ovanligt många myggor. Man brukar säga att det är myggår.

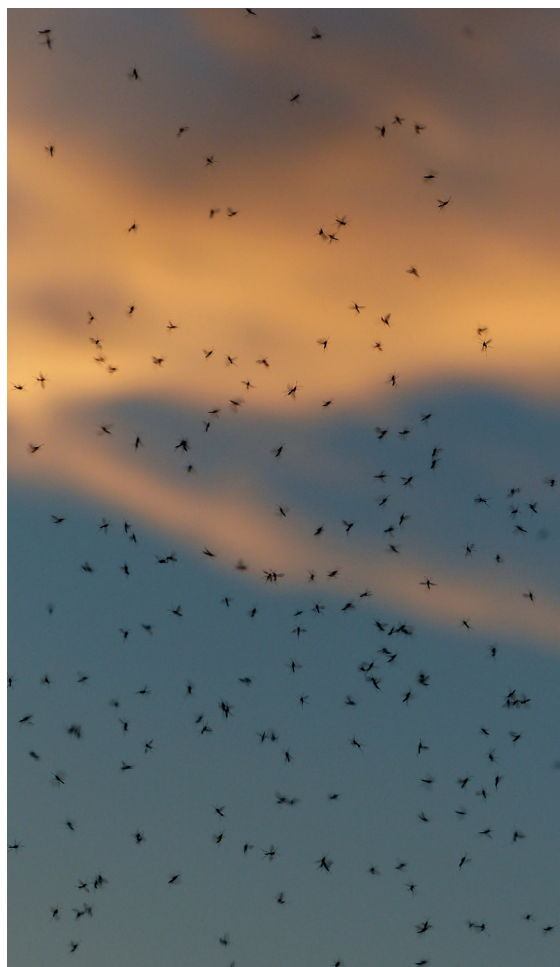
Varje år lägger mygghonan ägg. Ägget utvecklas till larv och puppa innan det kläcks. Varje hona lägger väldigt många ägg.

Äggen läggs på en plats där det vanligtvis är gott om vatten. Både som larv och puppa lever myggan under vatten.

Om platsen för äggen inte fylls med vatten så kläcks de inte eftersom de när de blivit larver och sedan puppor inte kan överleva i torka.

Äggen kan ligga kvar i flera år och varje år läggs nya ägg. Under dessa ganska torra år blir det inte många myggor. Äggen ligger där och väntar på att det ska bli tillräckligt blött för dem.

När sedan en snörik vinter och en regnig vår fyller kläckningsplatsen med vatten så kläcks alla ägg samtidigt och det blir ett mycket myggrikt år, ett så kallat myggår.

En myggsvärm. Foto & Illustration: Pixabay.

Stänga in eller stänga ut?

På somrarna kan vi se kor gå och beta på stora ängar med staket runt om. Korna är instängda för att lättare kunna hållas under tillsyn. På fäbodvallarna där korna kan hållas under sommaren går de ofta fritt och betar. Här finns stängsel för att hålla korna borta från själva fäbodstugorna. Man kan säga att korna är utestängda.

Rätten att låta kor beta fritt i skog och mark kallas mulbetesrätt.

Gaamuk, kolla korna går fritt överallt! Jag hoppas att bilarna håller koll så de inte kör på dem!

Det är ingen fara Kängis. Så är det alltid här på somrarna. Det står skyltar som varnar för kor på vägen.

